

УДК 343.263.206(477)

Л.В. Гаврилюк, с.н.с. Державного науково-дослідного інституту МВС України, к.ю.н.;

І.В. Чурікова, доцент кафедри кримінального процесу НАВС, к.ю.н.

ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ ЗА НОВИМ КПК УКРАЇНИ

Стаття присвячена питанням застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Обґрунтована позиція необхідності внесення змін до статей Кримінального процесуального кодексу України, які стосуються удосконалення порядку застосування даного запобіжного заходу, на підставі аналізу нормативно-правових актів України та з урахуванням міжнародного досвіду.

Ключові слова: запобіжний захід, домашній арешт, слідчий, працівник органу внутрішніх справ, підозрюваний, обвинувачений.

Стаття посвячена вопросам применения меры пресечения в виде домашнего ареста по новому Уголовному процессуальному кодексу Украины. Обоснованная позиция необходимости внесения изменений в статьи Уголовного процессуального кодекса Украины, касающиеся совершенствования порядка применения данной меры пресечения, на основании анализа нормативно-правовых актов Украины и с учетом международного опыта.

Ключевые слова: мера пресечения, домашний арест, следователь, работник органа внутренних дел, подозреваемый, обвиняемый.

Article is devoted to the application of preventive measures in the form of house arrest under the new Criminal Procedure Code of Ukraine. Grounded position amending the articles of the Criminal Procedural Code of Ukraine concerning improvement of the application of the preventive measure, based on the analysis of legal acts of Ukraine and international experience.

Key words: precaution, house arrest, investigation, law enforcement officers, the suspect, the accused.

Постановка проблеми. З метою забезпечення належної процесуальної поведінки підозрюваного, обвинуваченого, зокрема, для забезпечення виконання покладених на нього процесуальних обов'язків, передбачених чинним законодавством, а також, щоб запобігти спробам переховуватися від органів досудового розслідування та суду, перешкоджати кримінальному провадженню, вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення в якому підозрюється, обвинувачується, Кримінальним процесуальним кодексом України (далі - КПК України) передбачено вичерпний перелік запобіжних заходів.

Варто зазначити, що «за своєю правовою природою запобіжні заходи є примусовими засобами, що застосовуються до особи, коли вона ще не визнана винною у вчиненні злочину та, у відповідності із принципом презумпції невинуватості, вважається невинуватою»[1]. Відповідно, його застосування в жодному разі не повинно залежати від того, чи визнає підозрюваний, обвинувачений свою вину у вчиненні кримінального правопорушення чи не визнає.

Аналіз досліджень даної проблеми. Проблеми застосування запобіжних заходів привертали увагу видатних вчених та практичних працівників правоохоронних

органів. Серед них Ю.П. Аленін, Ю.М. Грошевий, Т.В. Данченко, А.В. Захарко, О.В. Капліна, В.Г. Клочков, Є.Г. Коваленко, Л.М. Лобойко, П.І. Люблінський, В.Т. Маляренко, Р.І. Мельник, М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, П.П. Пилипчук, В.В. Рожнова, В.П. Шибіко та ін.

Однак, у працях зазначених науковців досліджувалися загальні для всіх запобіжних заходів категорії (поняття запобіжних заходів, їх специфічні правові властивості, підстави застосування тощо) або тільки окремі види запобіжних заходів. З урахуванням того, що запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, на сьогоднішній день є новим у кримінально-процесуальному законодавстві України, відповідно деякі важливі теоретичні та практичні положення, що належать до обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, за своїм значенням виявились недостатньо дослідженими у теорії та практиці правового застосування.

У зв'язку з цим, питання, яким чином врегульовано порядок застосування даного запобіжного заходу в новому КПК України, порядок взаємодії структурних підрозділів органів внутрішніх справ зі слідчими під час здійснення контролю за виконанням підозрюваним, обвинуваченим даного запобіжного заходу є актуальним.

Метою статті є висвітлення порядку застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та надання пропозицій щодо його удосконалення з урахуванням особливостей вітчизняного законодавства та міжнародного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що «як запобіжний захід домашній арешт існував у Росії ще з часів Статуту кримінального судочинства 1864 р. В КПК УРСР до 1960 р. теж була норма, яка передбачала його застосування. Проте в КПК України 1960 р. даний запобіжний захід не ввійшов» [2, с. 17].

Домашній арешт, як запобіжний захід на сьогоднішній день передбачений кримінально-процесуальним законодавством Російської Федерації, Республіки Казахстан, Білорусії, Молдови та багатьох інших країн.

Згідно з ч. 1 ст. 181 КПК України, домашній арешт як запобіжний захід полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби. Даний запобіжний захід застосовується до підозрюваного, обвинуваченого на підставі ухвали слідчого судді. А також, згідно зі статтею 194 КПК України, суд може зобов'язати підозрюваного, обвинуваченого виконувати один або кілька обов'язків, необхідність покладення яких буде доведена прокурором.

Тобто, виходячи із положення ст. 181 КПК України підозрюваний, обвинувачений в разі обрання стосовно нього запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту зобов'язаний цілодобово або у визначений в ухвалі слідчого судді про тримання особи під домашнім арештом певний період бути ізольованим у своєму житлі. Проте, дана норма не передбачає, яким чином діяти підозрюваному, обвинуваченому у разі його раптової хвороби, а також, які рішення повинен прийняти слідчий та працівник органу внутрішніх справ, який здійснює контроль за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, котрий перебуває під домашнім арештом та слідчий в даному випадку.

З даного приводу в ч. 1 ст. 107 КПК Російської Федерації передбачено, що з врахуванням стану здоров'я підозрюваного, обвинуваченого його місцем (утримання) перебування під домашнім арештом може бути лікувальний заклад. Зокрема, в ч. 11 даної статті зазначається, що якщо по медичним показанням підозрюваний, обвинувачений був доставлений в медичні установи і госпіталізований, то до вирішення судом питання про зміну або відміну запобіжного заходу відносно підозрюваного, обвинуваченого продовжують діяти встановлені судом заборони та обмеження. В

такому випадку місцем виконання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту рахується територія відповідного медичного закладу [4].

У ст. 149 КПК Республіки Казахстан чітко не прописано, що домашній арешт як запобіжний захід полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово чи у певний період доби. Проте, в ч. 2 цієї ж статті зазначено, що стосовно особи до якої обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту може бути встановлене обмеження виходу із житла.

Зокрема, в абз. 3 п. 5 Інструкції про застосування домашнього арешту як запобіжного заходу Республіки Казахстан зазначено, що у необхідних випадках місце утримання особи під домашнім арештом визначається органом який провадить кримінальне провадження. Це може бути лікарня, клініка, пансіонат, дача інші місця й орендовані приміщення. Також, в п. 7 Інструкції визначено, що допускається надання підозрюваному, обвинуваченому житла родичами та іншими особами на час провадження по кримінальній справі. В такому випадку для органу, який здійснює кримінальне провадження необхідна письмова згода цих осіб, а також разом проживаючих з ними повнолітніх осіб [6].

Таким чином, можна зробити висновок, що норми законодавства Російської Федерації та Республіки Казахстан значно розширюють права підозрюваного та обвинуваченого, щодо яких обрано даний запобіжний захід, і які не мають постійного місця проживання, або через хворобу під час (кримінального провадження) знаходження під домашнім арештом не можуть перебувати за місцем свого проживання.

Відповідно, ми вважаємо, що необхідно доповнити ст. 181 КПК України положеннями, в яких чітко визначити алгоритм дій працівника органу внутрішніх справ і слідчого у випадку захворювання та перебування підозрюваного, обвинуваченого щодо якого обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту у медичних закладах. Зокрема, ч. 1 ст. 181 КПК України доповнити абзацом такого змісту: «Якщо підозрюваний, обвинувачений щодо якого обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту по рекомендації лікаря був доставлений в медичну установу й госпіталізований, то до вирішення слідчим суддею, судом питання про зміну або відміну запобіжного заходу відносно підозрюваного, обвинуваченого продовжують діяти встановлені слідчим суддею, судом заборони та обмеження. В такому випадку місце перебування під домашнім арештом підозрюваного, обвинуваченого може бути медична установа».

Відповідно до ч. 2 ст. 181 КПК України, домашній арешт може бути застосований до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі.

На відміну від вітчизняного КПК, у ч. 1 ст. 149 КПК Республіки Казахстан зазначено, що «домашній арешт застосовується до підозрюваного, обвинуваченого із санкції суду в порядку передбаченому ст. 150 зазначеного КПК, при наявності умов, які необхідні для обрання запобіжного заходу у вигляді арешту, але коли повна ізоляція особи не викликається необхідністю або недоцільна з урахуванням віку, стану здоров'я, сімейного стану та інших обставин» [5].

Згідно з ч.2 ст. 188 КПК Республіки Молдова, домашній арешт застосовується до підозрюваного, обвинуваченого, підсудного за рішенням судді при наявності умов, які дозволяють обрати запобіжний захід у вигляді арешту, але коли при цьому повна ізоляція особи недоцільна в наслідок віку, стану здоров'я, сімейного стану чи інших

обставин [7].

Отже, у КПК України законодавець до підстав застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту відносить кваліфікуючі ознаки вчиненого злочину підозрюваним, обвинуваченим. У кримінально-процесуальному законодавстві Республік Казахстан і Молдови законодавець виділяє категорію осіб, до яких в силу певних умов, а саме досягнення відповідного віку, стану здоров'я, сімейного стану повна ізоляція є недоцільною й доречно обрати запобіжний захід у вигляді домашнього арешту. Ми вважаємо, що такі особливості щодо певних категорій осіб повинні враховуватися при обранні запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту і в КПК України.

Контроль за дотриманням підозрюваним, обвинуваченим умов домашнього арешту, згідно з ч. 4, 5 ст. 181 КПК України, покладений на орган внутрішніх справ, який після надходження ухвали про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту повинен негайно поставити на облік особу, щодо якої застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, і повідомити про це слідчому або суду, якщо запобіжний захід застосовано під час судового провадження.

З метою контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом працівники органів внутрішніх справ наділені відповідними правами, зокрема з'являтися в житло цієї особи, вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї зобов'язань, використовувати електронні засоби контролю.

Варто зазначити, що даний перелік прав працівника органу внутрішніх справ, що стосуються контролю за підозрюваним, обвинуваченим щодо якого обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, в КПК України є вичерпний, проте, на нашу думку дана норма потребує уточнень та законодавчого врегулювання.

Так, в ч. 5 ст. 181 КПК України зазначено, що працівник органу внутрішніх справ з метою контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, має право з'являтися в житло цієї особи. Проте невизначено, скільки разів на добу, тиждень чи місяць, працівник міліції може з'являтися у житло таких осіб, скільки часу він може перебувати у цьому житлі, у який час доби він може з'являтися у житло цих осіб. Адже, разом із підозрюваним, обвинуваченим можуть проживати інші члени сім'ї, й відповідно під час відвідувань працівником міліції житла підозрюваного, обвинуваченого щодо якого обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, можуть порушуватися конституційні права інших членів сім'ї.

На відміну від КПК України, в абз. 2, 3 ст. 149 КПК Республіки Казахстан чітко визначено, що при здійсненні нагляду за дотриманням арештованим встановлених обмежень виходу із житла, орган, який провадить кримінальний процес має право в любий час доби перевіряти його перебування за місцем проживання. Відповідно, перевірка проводиться не більше двох разів в денний час і не більше одного разу в нічний час, й перебування посадових осіб в житлі арештованого допускається за згодою цієї особи і осіб, які проживають разом із ним, й не повинно перевищувати тридцять хвилин.

З урахуванням зазначеного, та з метою дотримання (конституційних) прав підозрюваного, обвинуваченого щодо якого обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, та осіб, які разом з ним проживають, ми вважаємо, що в КПК України необхідно передбачити норму, в якій чітко визначити в який час доби, скільки разів, та скільки часу працівник органу внутрішніх справ з метою контролю може перебувати у житлі

підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом.

Порівняно з КПК 1960 року, в новому КПК України запроваджено новий спосіб здійснення контролю слідчим за підозрюваним, обвинуваченим щодо якого обрано запобіжний захід, не пов'язаний з позбавленням волі, та працівником органу внутрішніх справ за підозрюваним обвинуваченим щодо якого обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту - застосування електронних засобів контролю (далі - ЕЗК).

Ми вважаємо, що це є одним із найефективніших засобів контролю за підозрюваним, обвинуваченим щодо яких обрано запобіжний захід.

Метою застосування електронних засобів контролю до підозрюваного, обвинуваченого щодо яких обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту є забезпечення безумовного виконання ними обов'язків покладених у зв'язку із застосуванням даного запобіжного заходу.

Порядок застосування електронних засобів контролю та організацію діяльності слідчих, працівників органів внутрішніх справ, що забезпечують виконання ухвали слідчого судді, суду щодо електронного контролю за місцезнаходженням підозрюваного (обвинуваченого) визначено в Положенні про порядок застосування електронних засобів контролю, яке затверджено Наказом МВС України № 696 від 09.08.2012 [9].

Варто зазначити, що головною перевагою застосування ЕЗК до підозрюваного, обвинуваченого відносно якого обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, є можливість цілодобового здійснення контролю працівником відповідного підрозділу органу внутрішніх справ України за даною категорією осіб. Це дає можливість миттєво реагувати в разі порушення підозрюваним, обвинуваченим обов'язків покладених на нього у зв'язку з обранням запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту.

Однак, на сьогоднішній день, в Україні існує необхідність у придбанні, виготовленні, обслуговуванні ЕЗК й відповідного обладнання та у підготовці кваліфікованих працівників з їх обслуговування.

Висновки. За обсягом обмежень домашній арешт є певною альтернативною запобіжному заходу тримання під вартою.

Однією із переваг застосування такого запобіжного заходу як домашній арешт є те, що дане нововведення сприятиме зменшенню кількості осіб, які перебувають у ізоляторах тимчасового тримання та слідчих ізоляторах у зв'язку з тим, що до них застосовано запобіжний захід тримання під вартою. Особливо це стосується певної категорії осіб, до яких слід віднести неповнолітніх, осіб похилого віку, осіб, які страждають на хвороби, мають відповідний сімейний стан (наприклад, багатодітні батьки, які мають неповнолітніх дітей), тобто категорія осіб перебування яких вдома була б більш доречною, ніж в установах попереднього ув'язнення.

Проте статті КПК України, які регулюють порядок застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, потребують відповідних змін та уточнень, з урахуванням зарубіжного досвіду з цього питання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пилипчук П. П. Реформування системи запобіжних заходів у кримінальному судочинстві: Збірник матеріалів. – Київ, 2000. – С. 7.
2. Кучинська О.П. Домашній арешт як запобіжний захід в кримінально процесуальному законодавстві // Адвокат. – 2010. – С. 17-19.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар (зі змін. та доп. станом на 1

грудня 2012 р.) // За заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Норма, М.Є. Шумила. - Київ: Юстініан, 2012 р.- 1327с.

4. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации : по сост. на 1 сентября 2005 г. — М. : Юрайт-Издат, 2005. — 267 с.

5. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан : [учеб.-практ. пособие]. — Алматы : Норма-К, 2002. — 232 с.

6. Инструкция о применении домашнего ареста в качестве меры пресечения: совместный приказ и.о. Министра внутренних дел Республики Казахстан от 6 октября 2005 года № 590, Генерального прокурора Республики Казахстан от 18 октября 2005 года № 56, Председателя Комитета национальной безопасности Республики Казахстан от 22 октября 2005 года № 187 и Председателя Агентства Республики Казахстан по борьбе с экономической и коррупционной преступностью (финансовой полиции) от 7 октября 2005 года № 214 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30035575

7. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова от 14.03.2003. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=326970&lang=2>

8. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка — Вид. шосте, перероблене та доповнене — К.: «Юрисконсульт», «Юстініан» — 2010. — 896 с.

9. Положення про порядок застосування електронних засобів контролю: Наказ МВС України від 09.08.2012 № 696 [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/o51>

